

تاریخ سیمتی

به هَنگام و به ناهَنگام

www.ketab.ir

موسسه فرهنگی و آموزشی
پیرازه

سرشناسه : خالقی، روح‌الله، ۱۲۸۵ - ۱۳۴۴.

عنوان و نام پدیدآور : به‌هنگام و به‌ناهنگام: متن پایان‌نامه مقطع لیسانس روح‌الله خالقی در رشته

ادبیات و فلسفه / ویرایش، گزینش اشعار و مقدمه امیرحسین رحمتی.

مشخصات نشر : تهران: سروش، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری : ۱۴۰ ص. شابک: ۹۷۸-۶۰۴۶۵۷۸-۲۳-۱ (شابک).

فروست : تاریخ مؤسسه: ۲.

شابک : ۱۷۸-۹۷۸-۶۰۴۶۵۷۸-۲۳-۱.

موضوع : عاشق اصفهانی، محمد، ۱۰۰۱-۱۰۸۱ ق.

موضوع : شعر فارسی -- قرن ۱۲ ق. -- تاریخ و نقد.

Persian poetry -- 18th century -- History and criticism : موضوع

موضوع : شعر فارسی -- قرن ۱۲ ق.

Persian poetry -- 18th century : موضوع

شناسه افزوده : رحمتی، امیرحسین، ۱۳۶۳ - مصحح

رده‌بندی کنگره : ۶۷۴۵ PIR :

رده‌بندی دیوبی : ۵/۱۶۸ :

شماره کتابشناسی ملی : ۵۷۷۸۷۴۷ :

پیشگام و به‌ناهنگام
متن پایان‌نامه مقطع لیسانس روح‌الله خالقی
در رشته ادبیات و فلسفه

ویرایش، مقدمه و گزینش اشعار:	امیر حسین نعمتی
طراح جلد:	اردلان درویشیان
چاپ اول:	۱۳۹۹
تیراژ:	۱۰۰
شابک:	۹۶۴-۶۵۷۸-۲۴-۱
بها:	۳۸۰۰۰ تومان

منشور و نشر

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تلفن: ۲۲۵۴۰۳۱۷ - ۲۲۵۶۰۹۸۳

فهرست مطالب

۱۳	یادداشت ناشر.....
۱۷	پیشگفتار.....
۳۹	دربارهٔ ویرایش این سال.....
۴۳	متن پیاده‌سازی شده پایان‌نامه.....
۴۷	مقدمه.....
۵۳	زندگانی عاشق.....
۵۷	اخلاق عاشق.....
۶۵	چگونگی عشق عاشق.....
۷۳	سبک عاشق.....
۷۹	تصویر پایان‌نامه به خط روح الله خالقی.....
۹۷	گزیده‌ای از اشعار عاشق اصفهانی.....
۱۳۹	نمایه.....

یادداشت ناشر

ای به شاعر که بعد از مرگ زاد چشم خود بریست و چشم ما گشاد
اقبال لاهوری

در اولین نگاه به کتاب حاضر ممکن است پرسش‌هایی در ذهن مخاطب متبادر شود، همانند این که برآستی رخن کتاب درباره چیست و مخاطب آن دقیقاً کیست؟ چرا روح‌الله خالقی موسیقیدان، پایان‌نامه‌اش را به جای تحقیق پیرامون موسیقی، حول یک پژوهش ادبی نوشته است و آن هم در قالب رساله‌ای درباره یک شاعر که شهرت زیادی هم ندارد. پرسش دیگر این است که چه انگیزه‌ای سبب شد یکی از مهم‌ترین موسیقیدانان عصر تجدد و آوازه‌ای آن پی‌گیرنده و تداوم‌بخش راه کلنل وزیری بنیان‌گذار موسیقی نوین ایران- تاجیک‌ها را در رشته ادبیات و شعر ادامه دهد.

اما از این پرسش‌ها و پیش‌داوری‌ها گذشته، یک نکته خواننده را به‌امان وامی‌دارد و آن اهمیتی است که با نگارش پایان‌نامه‌ای تحقیقی در این سطح، وی مثلثی میان ادبیات، شعر و موسیقی ایجاد نموده است. زیرا بر این باور بود که «برای رسیدن به درجات عالی در هنر و موسیقی باید به تحصیل علوم مرتبط با این هنر نیز پردازد.»

در عین حال، با عنایت به جایگاه پژوهشگر از یک سو و موضوع پژوهش که یک شاعر باشد از سوی دیگر، به نکته‌ای ژرف پی می‌بریم که همانا تشابه و خط مشترک فردی و اجتماعی میان هردوی آنهاست. تشابهی که می‌تواند برای خوانندهٔ امروزی بیشتر قابل درک باشد. بدین معنا که هردوی آنان علیرغم نبوغ و مهارت در هنر خود دچار «حجاب معاصرت» شده‌اند، و ویژگی شخصیتی و جایگاه اجتماعی آنان مانع از این بود که در عصر خود به درستی شناخته شوند. از همین روزه هر دو را می‌توان اینگونه دید: یک فرد هر قدر هم با منزلت و موفق به دلیل اینکه با او هم‌دوره و هم‌عصر هستیم برای ما ناشناخته می‌ماند، نه اینکه اصولاً با او هم‌دوره و هم‌عصر باشیم یا اینکه شناختی از او نداشته باشیم؛ حجاب معاصرت بدین معنا که چشم از دیدن بزرگی بزرگان دوران خود ناتوان است، اما به طور یقین آیندگان او را همان‌گونه که هست خواهند شناخت و به ارزش او و آثارش پی خواهند برد. به خصوص که در شرایط دوران خود تفکری مخالف جریان مسلط داشته باشد. به همین دلیل شخص خالق و نیز عاشق اصفهانی در عصر خود به درستی دریافت و درک نشد، و شاهد هستیم که پژوهش‌ها دربرگیرندهٔ روایت‌های نادرست می‌شد و یا اساساً پژوهشی انجام نمی‌شد.

اگر بخواهیم به شخصیت و جایگاه روح‌الله خالقی به آنچه وی در حیطهٔ موسیقی انجام داده، به نحوی سنجیده و بدون جانبداری بدانیم، می‌بایست فکرها و چشم‌ها را شسته و با نگاهی ژرف‌انگر به زندگی و عمکردش بنگریم. در این یادداشت تنها به یک مورد بسنده می‌شود.

خالقی در زمانی می‌زیست که از دیدگاه جامعه‌شناختی در طبقه‌بندی صنوف، موسیقیدان و شاعر در دو طبقه متمایز قرار می‌گرفتند. در زمان قاجار عنوان افرادی که در زمینهٔ موسیقی فعالیت داشتند را «عمله‌جات طرب» می‌نامیدند و عملهٔ طرب را مُطرب می‌گفتند. در آن دوره جایگاهی تحت عنوان «موسیقیدان»

وجود نداشت. به طور کلی، در پس‌زمینه اجتماعی دوران گذشته، دید چندان والایی به اهالی موسیقی نداشتند. تأثیر مهم و ماندگاری که استاد کلنل وزیری و سپس شاگردانش از جمله خالقی در این دوره از خود برجای گذاشتند، این بود که با تسلط بر دانش موسیقایی همراه با نگاه تجددخواهانه خود توانستند این دو طبقه فرهنگی-اجتماعی را در خود جمع کرده و آغازگر فرآیندی باشند که این حرفه را تعریف ویژه و شأن و هویت شاخصی بخشند.

نارنجی کتاب حاضر تلاش دارد از این روزنه به رفتار خالقی نظاره کند که وی از نقطه نظر اجتماعی عامل تعیین‌کننده‌ای بود، زیرا از یک سو در مسیری گام برمی‌داشت که استادش کلنل وزیری با اعتباربخشی به موسیقی سنتی ما آغاز کرده بود؛ و از سوی دیگر، خالقی مرد تأسیس‌های ارزشمند در موسیقی ایرانی بود و موفق شد در سال ۱۳۳۸ «هنرستان موسیقی ملی» را تأسیس کند. بدون این توانایی‌ها خالقی و همراهانش قادر نبودند چنین حرمتی را به جایگاه موسیقیدان بدهند که تا بدین حد صاحب‌نام و شأن و بعدها نیز زمینه‌ای برای تأسیس دانشکده برای این حرفه شود.

خالقی موفق به «خلق آثار شنیداری در بخش آهنگسازی، رهبری و تأسیس ارکسترهای مطرح موسیقی ایرانی» شد و با تکیه بر دانش استوار ادبی تحت آموزش اساتید بزرگ دوران خود همچون استاد فریدون فرخنده، خالقی، اقبال آشتیانی، عصار، رضازاده شفق، اسدالله بیژن و ... این روند را استمرار و استحکام داد.

چنانچه وی این علاقه و تسلط را بر ادبیات نداشت و چنین دیدگاه علمی و روش‌مندی را در نقد ادبی کسب نمی‌کرد، به شاعر شوریده عاشق اصفهانی اعتنا نمی‌داشت. از همین روی، بکار بردن شیوه‌های نظام‌مند دانش جدید «نقد ادبی» که برگرفته از ادبیات پیشروی غرب بوده است، از سوی یک جوان و در سال

۱۳۱۲، برای نگارنده آن‌چنان اعجاب‌آور بود که مشتاقانه تدوین و نشر این اثر را با ناشر در میان گذاشت که از طریق این همکاری بتواند در بازنمایی آن به مخاطبین امروز مبادرت ورزد.

در آخر می‌توان گفت که روح‌الله خالقی با نوشتن این رساله سخنی را با ما ر‌میان می‌گذارد و در واقع تحقیق ادبی از سوی یک موسیقیدان از نقطه‌نظر جامعه‌شناختی پیامی در خود دارد و آن این است که برجستگی این سبک و تأثیرگذاری بر سبک‌های موسیقی معاصر بدون شک با این پیش‌نیاز بوده که دارای شناخت کلی از سبک و ادبیات بوده‌باشد. این پایان‌نامه به منزله سند برجستگی یک موسیقیدان ایرانی است که بر این مدعا صحه می‌گذارد که تا زمانی که ادبیات را نشناسید و نیز به سبک‌های موسیقی متکی نباشید، و تا همزمان با تکنیک‌های مدرن و دوران خود آشنا نشوید، نتوانید به سبک‌های موسیقی قادر نیست به منزلتی برجسته و والا برسید.

اما افسوس که تفکری که در این عصران خود در پوشیدگی هم‌عصری و در حجاب معاصرت قرار گرفت و همچون بسیاری از نوابغ تاریخ ما، تقدیر شناخت و تحلیل دستاوردهایش را به آیندگان واگذار نمود.

هدف از انتشار کتاب حاضر در مجموعه تاریخ موسیقی، در نشر شیرازه، پرتو افکنی به زوایای مهجور تاریخ فرهنگ هنر موسیقی کشور است، و در نظر دارد این راه را برای موسیقی‌پژوهان جوان در احیای تاریخ موسیقی ایران و کشف نوابغ و زمینه رشد در این سرزمین را هموار و حمایت کند.

زیبا جلالی نائینی